

ЕТИКАТА В БЪЛГАРИЯ КАТО СПОДЕЛЕНО АКАДЕМИЧНО ПРОСТРАНСТВО

ЕМИЛИЯ В. МАРИНОВА

Институт по философия и социология, Българска академия на науките

ema_marinova@abv.bg

ETHICS IN BULGARIA AS A SHARED ACADEMIC SPACE

EMILIA V. MARINOVA

Institute of Philosophy and Sociology, Bulgarian Academy of Sciences

Abstract

This text explores how the national ethical space is structured, as well as the formation and consolidation of its collective self-awareness as a community and the creation of joint academic activity from the second half of the last century to this day. The logic behind the creation and consolidation of the national network of ethics through administrative and academic means represents a major focal point for the author.

Keywords: Bulgarian network of ethics, second half of 20st c. – beginning of 21st c., history of Bulgarian ethics

В текста се разглежда структурирането на националното етическо пространство, възникването и укрепването в него на самосъзнание за общност и осъществяването на съвместна академична дейност от средата на миналия век до настоящия момент. Логиката на създаването и укрепването на националната етическа мрежа с административни и академични средства е в центъра на нашия интерес.

Разглежданият аспект на етиката в България се подготвя от обществените процеси и тяхното академично осмисляне, от динамиката в обществените науки и етиката, от най-новите тенденции в науката. Промените, които настъпват през 60-те и 70-те години на миналия век в процеса на урбанизация дават своето отражение върху културата и динамиката на социалната структура на обществото, определят ценностните приоритети и облика на българина. Те диктуват дневния ред на научния дебат в обществените науки, в който моралните дилеми и промяната на ценностите заемат важно

място. Формулират се нови проблемни полета. Геополитическите процеси също поставят нови предизвикателства пред обществените науки и пред етиката.

Като се влияе от най-новите тенденции в световната наука, българската етика под влиянието на марксистката философия търси своето автентично място и академично лице. По примера на социологията тя отстоява своята самостоятелност с административни и чисто научни средства. Създават се изследователски екипи, изграждат се нови административни структури, усвояват се нови проблемни полета, умножават се академичните форми, чрез които се реализира изследователският процес (проекти, специализирано академично обучение, специализирана периодика, специализирана книжнина и др.) Разширяват се проблемните полета на етическите изследвания, от една страна, формулират се нови изисквания към изследователския процес, от друга. Иновациите, технологичният напредък и социалните рискове предполагат компресиране и хармонизиране на изследователските усилия. Всичко това е заявка за екипност, води до сблъсък на идеи, концентриране на научния потенциал и насочването му към общи научни цели. В един по-късен етап, в условията на социален риск, се очертава релефно също така необходимостта от „многонишково“ изследване – комплексни проблеми, изискващи сътрудничество и интеграция, се изучават паралелно от специалисти от различни области на научното знание при ясно формулирани етически задачи. По отношение на академичната среда закономерно се наблюдава разширяване на етическата общност по пътя на привличането на изследователи неетици с изявен усет към етиката. Комплексността от своя страна означава и обогатяване на методите на етическото изследване.

Българската етическа мрежа възниква и функционира като академична структура, която е обединена около *съдържателно* проблемно ядро. Морал и обществено развитие, интернационализъм и патриотизъм, всестранно развитата личност, ценностните трансформации на българското общество, днешните млади, моралните рискове в бързо променящия се свят, моралът на преходното общество, етика и социален риск, другостта като морално предизвикателство и др. обединяват, спояват и насочват усилията на изследователи от различни поколения, а по-късно и с различен научен профил, към общи етически цели, обединява ги в единна академична общност и единно изследователско пространство.

Институционално българската етическа мрежа е структура от *отворен тип*. Организационно тя функционира около *едно постоянно ядро*. Това е секция „Етически изследвания“ на Институт по философия и социология при БАН и на научните звена, на които те са правоприменици [1]. Към този постоянен център се приобщават участници (индивидуални, институции и неправителствени организации и сдружения). Като състав националната етическа мрежа е структура, *пулсираща* в съответствие с етическия дебат. Развитието на националната етическа мрежа преминава през два основни етапа, разделени от политическата и идеологическа „промяна“ (1989 г.). В българската литература сведенията за двата етапа са непълни.

Първи етап: дисциплинарна автономност и административна консолидация

За структурирано национално етическо пространство и за академична общност с изградена етическа идентичност може да се говори през втората половина на миналия век, и по-точно след 1964 г. Това датиране се потвърждава от изследователите на българската етика [2]. Васил Проданов посочва, че в края на 60-те и началото на 70-те „се създават етически институции, обосновава се автономната и значима роля на етиката като наука, създава се научна общност с активна комуникация както вътре в нея, така и в международен план“ (Проданов, 2004: 18). Недялка Видева също признава „традицията за активна изследователска, издателска и организационна дейност от периода на 70-те и 80-те години на XX век“, като споделя очакването си за нейното „възраждане“ (Видева, 2009: 28).

Едно предварително условие за свързаност е наличието на *критична маса от изследователи*, които са посветили своя труд и усилия на етиката. Духът на времето, рамкиран от идеологията на марксистко-ленинската философия, дава *общата позитивна нагласа към всички философски дисциплини* и към етиката в частност. Те имат висок академичен и обществен статут [3]. Но това е само общият идеологически фон.

Обособяването на етиката като споделено академично пространство се подготвя от процесите на диференциация и специализация в българската философия. Информативни в това отношение са философската периодика и философската книжнина от миналия век. Нашият анализ на библиографските справки за философската периодика показва, че специализирани рубрики в тях се оформят едва след 1970 г. В периодичните

издания, които излизат в началото и в средата на века, например „Философски преглед“ (1929 – 1943 г.), „Известия“ на ИФ на БАН (1954 – 1974 г.) няма специализирани рубрики. В същото време периодични философски издания, които излизат в края на века (такива като наследникът на списание „Философска мисъл“ (1945 – 1992 г.) – „Философски алтернативи“ (1992 –) и списание „Философски форум“ (1998 – 2008 г.) имат специализирани рубрики от самото си създаване. Особено показателно е списание „Философска мисъл“, което излиза между 1945 и 1991 г. Както личи от библиографския указател на Добрин Тодоров, от него са публикувани 503 броя, отпечатани са над 5500 текста на повече от 1500 автори. Посочва се, че „огромната част от тях – най-вече тези, публикувани до 1979 г., са отпечатани, без да бъдат включени в конкретна рубрика“ (Тодоров, 2017-а: 231). Такива се въвеждат след 1979 г. Във философската книжнина от миналия век също могат да бъдат проследени процесите на диференциация и специализация. В своето изследване „Философската книжнина на български език, издадена в България през „дългия ХХ век“ същият автор свидетелства, че „в рамките на този период настъпва постепенно отделяне от философията на редица области на хуманитарното и социално знание“, което определя и подбора на книгите във въпросния указател (Тодоров, 2014: 7 – 8).

Във връзка с обособяването на етиката като самостоятелна изследователска територия е важно да се проследи *появата на собствено етически рубрики* във философската периодика на миналия век. От библиографските указатели се вижда, че етически рубрики има след 1972 г., като тенденцията е към края на века броят им да нараства. Първите етически рубрики са *предметно* формулирани, а последните са по-често *проблемни*.

Така във „Философски преглед“, „Известия на ИФ на БАН“ и „Годишник на СУ „Кл. Охридски“ (1904 –) етически рубрики са изведени от автора на библиографския указател за по-ясно представяне на текстовете, т.е. етически рубрики няма. (Вж: Тодоров, 2017: 158 – 166). Във „Философска мисъл“ етическите рубрики се оформят след 1971 г. Те са 15 на брой и с различен обем, но с по-голяма плътност и значително по-разнообразно формулирани след 1980 г. (Вж: Тодоров, 2017-б: 239 – 262). В научното списание „Философия“ от неговото възникване през 1992 г. до 2008 г., когато е публикуван библиографският указател, има шест етически рубрики, като те са

формулирани преди всичко проблемно („Власт и морал“, „Насилието“, „Етика и политика“, „Наука и морални оптики“), а по-рядко – предметно („Морална философия“ „Логика, гносеология, етика“) (Вж: **Тодоров**, 2020: 124 – 132).

Диференциацията и специализацията на философските дисциплини през миналия век закономерно са свързани с Алма Матер, която е люлка на тези процеси в академичното образование. Недялка Видева проследява отделянето на етиката като академична дисциплина в Софийския университет, както и институционалното обособяване на етиката в отделно (макар и не самостоятелно) академично звено през 1962 г., когато във Философско-историческия факултет на СУ „Св. Кл. Охридски“ се създава катедра „Логика, етика и естетика“. Тези два изключително важни процеса водят до промяна в академичното обучение, а оттам – и в академичната среда по посока на изграждането на етическо изследователско пространство (**Видева**, 2009).

Подобни процеси се наблюдават и в Института по философия на Българска академия на науките, който тръгва по вече проправения път. Наред с „процесите на вътрешна диференциация на философското познание[4] и появата на критична маса учени, интересувачи се от етика и виждащи своето изследователско бъдеще в областта на етиката“, Станка Христова посочва още два важни фактора – „рецепцията на външен не само за Института, но и за страната опит на съществуването на подобни групи“ и „обособяването в тях на етическите изследвания в самостоятелна специализирана изследователска област“ (**Христова**, 2008: 204). Обособяването на *самостоятелно етическо звено* в института не е просто проява на общата тенденция, то е *идейно мотивирано и активно и последователно защитено „отвътре“*. Българската етика доказва своята самостоятелност по примера на българската социология и делото на Живко Ошавков и др. и в духа на съвременните за онзи исторически период тенденции в световната наука[5]. Тук завинаги в историята на българската етика остава *знаковата фигура на Стефан Ангелов*. В своята книга „Марксистката етика като наука“, издадена през 1970 г. (**Ангелов**, 1970), той защитава виждането за марксистката етика като самостоятелна наука. Подобно на Живко Ошавков, той посвещава своя професионален път на отстояването на своите убеждения, вкл. в академичния живот. По негова инициатива и проект *през 1969 г.* е създадена самостоятелна секция „Етика“ [6] на

основата на група по етика, функционираща в секция „Исторически материализъм“ от 1964 г.[7].

Така структурирането на етичното пространство, възникването в него на самосъзнание за общност и осъществяването на съвместна академична дейност са зависими не само от общата академична маса, от споделената тематична насоченост, от тенденциите в научното познание и от духа на времето, но и *от оформянето на общ организиращ център*. Има академични мрежи, за които персоналното присъствие на водещата фигура е от решаващо значение. Така са организирани научни школи, които са силно зависими от идейната и административна харизма на лидера. За разлика от тях етичната мрежа е консолидирана около *колективен център*. Както правилно посочва Станка Христова, още от самото си създаване етичното звено на Института по философия на Българската академия на науките има самосъзнанието на обединяващ етичното изследователско пространство център (Христова, 2008: 205 – 206).

Създаването на Единен център по философия и социология (ЕЦФС, 1973 – 1988), и почти едновременно с него, през 1973, на Сектор по етика е друго важно административно събитие, което допринася за консолидирането на етичната общност и за изграждането на национална етическа мрежа. Бидейки водеща фигура в това обединение, чл.-кор. Стефан Ангелов[8], тогава все още професор, по душа и по призвание етик, а и радетел на етиката като самостоятелна наука, доизгражда етичния сегмент на този единен център, като го превръща, благодарение на академичната активност на етиците, в самостоятелно функциониращ организъм. Институционално в ядрото на това обединение е секция „Етика“ на Института по философия. Традиционен партньор е катедра „Логика, етика и естетика“ на Софийския университет. Участват и етици от Военна академия, Духовна академия, ВМИ (дн. Медицински университет), ВМЕИ (дн. Технически университет), ВМГУ (дн. Минно-геоложки университет) в София и всички университети в страната, АОНСУ и др.

Административно новият Единен център, Сектор по етика и секция „Етика“ (до 1979, когато за завеждащ секция „Етика“ е избран Д. Георгиев), се ръководят от чл.-кор. проф. дфн Стефан Ангелов. По отношение на задачите, свързани с администрирането, секцията, а заедно с нея – и цялата етическа общност, се оказват в печеливша позиция. Правят се реални стъпки за привличането на начинаещи изследователи в полето на

етиката. Своевременно се преодоляват и някои временни административни затруднения с кадрите[9]. Също така към Сектор по етика са назначават допълнително координатори, които осъществяват сложната логистика във връзка с предприетите мащабни национални и международни научни конференции, семинари, проекти и др. Те също така осъществяват научно-проучвателна дейност, като подготвят всички необходими за научните изследвания библиографски справки, както и машинописната работа, с която е свързана предпечатната подготовка. Това са важни инвестиции, които се отблагодаряват с разгръщане на етичката тематика и укрепване на етичката мрежа.

На моменти администрирането в двете структури (секция „Етика“ и Сектор по етика) е трудно различимо, особено по отношение на координирането и организирането на научноизследователския процес. При подготовката и провеждането на научни събития, при реализирането на научни проекти и колективни издания по етика секцията се оказва силно подкрепена. Не на последно място трябва да се посочи, че ЕЦФС разполага със свои финансови ресурси, които се насочват за осигуряване на научните дейности.

Най-важното постижение на Сектора по етика е създаването на *административна равнопоставеност* между обособените академични общности – както в двете основни академични институции (СУ „Св. Климент Охридски“ и БАН), така и в останалите университети в страната. Елиминират се техните различия по отношение на капацитет, материални възможности, изследователски приоритети и пр. Обединението преодолява конкуренцията при администрирането, като поставя всички участници на единна административна платформа и извежда на преден план сътрудничеството и колегиалните отношения. Формално научните дейности стават еднакво достъпни за всеки етик, независимо в коя академична институция и в кой край на страната работи.

Вертикалната мрежа се допълва от хоризонталната обвързаност на етиците. Научните дейности, които са характерни за етичката общност до 1990 г. могат да бъдат проследени в три насоки. Това са научните *проекти*, академичните *колективни издания* (сборници, тематични поредици и др.) и националните и международни *научни форуми* (семинари, срещи, кръгли маси, конференции). За тях има много подробна информация в цитираното по-горе изследване на Ст. Христова, която ще ползваме и към което настоятелно препращаме читателя.

Научните семинари се оформят като устойчива форма за етическите дискусии. Проблемите, които се разискват и изследват, „са плод на две групи въздействия – реални социални потребности и социални поръчки на едно усложнено и модернизиращо се общество, но и пренос на идеи и подходи, теоретически и методологически ситуации, проблеми и дилеми от световната етическа общност – както от Изток, така и от Запад“ (Проданов, 2004: 18). Годици наред секция „Етика“, подкрепена от Сектор по етика, е координатор на постоянно действащ семинар по етика. На него се обсъждат дисертации (така наречените „вътрешни защиты“). Много важни за стабилните хоризонтални връзки са дискусиите по разработваните научни проекти, много често с международно участие. Текстовете на всеки участник се обсъждат при широко присъствие на колегията. Темите са актуални и социално значими за времето си – за социалистическия начин на живот, за отживелиците, формирането на социалистическата личност и др. Работи се и върху големи международни научни проекти – за патриотизма, за интернационализма и др.

Провеждат се многобройни международни научни конференции, кръгли маси и школи (в София, Варна, Златни пясъци (България), Москва, Ленинград, Тюмен, Тбилиси, Минск (СССР), Карлмаркщат (ГДР), Варшава (Полша), Будапеща (Румъния), Веспрем (Унгария) и в Чехословакия [10]. Справедливо е да се отбележи, че на форумите са командировани етици от всички поколения, дава се възможност за изява на докторанти и начинаещи научни сътрудници, на които се отделя специално внимание. Ще откромим Първата национална среща на младите етици през 1987 г. (Варна). Тя е забележителна с това, че за първи път в българския етически дебат за приложната етика се обсъждат реални социални дейности, свързани с „етическа консултация“ и „етическа експертиза“ [11]. Със сборника „Съвременната етика – проблеми и позиции“ завършва първият етап от изграждането на националната етическа мрежа.

Като правило се издават сборници на български, на руски или на двата езика успоредно [12]. Те могат да бъдат отнесени към три категории. Първите две са свързани с финализирането на научни проекти и научни форуми, а третата е резултат от научното сътрудничество между двама или няколко учени [13].

Изграждането на вертикални структури, макар че едната от тях функционира само петнадесет години, има устойчиви последици. То прокарва пътя за разнообразни форми на единение и за професионално, а и за общностно израстване на етическата колегия.

Надрастват се и се надграждат съществуващите неформални обвързаности, а българските етици, които са разпръснати в различни научни и учебни академични институции в цялата страна, започват да се самоопределят като монолитна академична общност. Административните усилия са в отговор на вече съществуващите позитивни нагласи и глад за етическа дискусия, за академично споделяне и професионална реализация – на идеи, на актуални проблеми, на контакти с водещи етици от социалистическите страни и най-вече с руски колеги, още повече че Руската академия на науките и университетите там дават добри възможности за докторантури и специализации. Далеч не е случайно, че професионални връзки, установени на колегиално ниво, прерастват в сътрудничество и взаимнообмен на идеи между етическите колегии на страните от Източния блок.

Втори етап: структурна децентрализация, идейно многообразие и интердисциплинарност

Политическата и идеологическа промяна в края на столетието се отразява върху националната етическа мрежа. Единният център по философия и социология и Единният център по етика вече не съществуват, а заедно с това – и администрираното единство с неговите логистични, финансови и др. възможности. Вертикалните структури преживяват своето прераждане след многобройни институционални трансформации. Българската философия търси своето място чрез отстояването на философските дисциплини – гносеология, онтология, история на философията, история на българската философия, логика, естетика, философия на науката и т.н., и което е важно за разглеждания тук въпрос – етика. Центърът на академичното обучение по етика – катедра „Логика, етика и естетика“ на СУ „Св. Климент Охридски“ има за свой приоритет теорията и историята на етическите учения, а секция „Етика“ на ИФИ при БАН се утвърждава като център за етически изследвания.

Ясната *диференциация* се допълва от *специализацията*, която също има нови параметри. По отношение на етиката те произтичат от съвременните трансформации на етическото изследване. В отговор на иновативните процеси и технологния напредък, пораждащи социален и етически риск, настъпват важни промени в етическото познание, а оттам – в обхвата и методите на съвременната етика, в нейното място в общественото

развитие. Интердисциплинарността навлиза в българската философия и може да бъде проследена във философската книжнина. Добрин Тодоров посочва, че „професионалните философи провеждат изследвания с интердисциплинарен характер, което намира израз както в съдържанието на специализираната периодика, така и в поредица от книги, и особено затруднява всеки опит да се отграничи по-строго философската книжнина в рамките на хуманитарната“ (Тодоров, 2014: 8). Академичното обучение е огледало на *интердисциплинарността* в етиката. Катедра „Логика, етика и естетика“ на СУ „Св. Кл. Охридски“ през настоящото столетие разработва специализирани програми („Практическа философия“, а по-късно и „Социални изследвания на пола“, „Интегративна биоетика“ и др.), издава електронното списание „Виртуална култура“, „Кибер екология“, поддържа специализиран сайт по биоетика. Техническият университет – София и УНСС – София стават академичен дом на бизнес етиката; Медицинският университет – София и Плевен изработват свои програми по медицинска етика и биоетика. Университетските центрове по етика, макар и силно профилирани и с различно влияние, взаимно се допълват (Александрова, 2015: 425–449, Драмалиева, 2015: 249 – 275, Кънева, 2013: Сотирова, 2000). При отсъствието на обща административна структура инициативата остава в ръцете на етическата общност, която е вече с изградено академично самосъзнание, свои академични приоритети, общи цели, своя академична среда, която трябва да се обгрижва интелектуално и организационно. Интердисциплинарността, за която вече стана дума, дава успешната насока в укрепване и утвърждаване на академичната свързаност и самосъзнанието за цялост. Тя подсказва и адекватни средства за осъществяване на поставените цели.

2014 година е важна за Националната етическа мрежа. Това е годината, когато се формулират ясно нейните цели и задачи. Към този момент са проведени вече десет национални конференции по етика – инициатива, чрез която виждането за национална етическа мрежа съзрява и се избистря [14].

Националната етическа мрежа е замислена като **цели и дейности**, насочени към: 1) консолидиране на българската етическа научна общност; 2) привличане на заинтересувани компетентни изследователи от други частнонаучни и обществени дисциплини; 3) разширяване на етическия дебат в българската наука и в обществото; 4) осигуряване на международен престиж на българската етика. Определят се следните

насоки и дейности: 1) запазване на традицията (ежегодни национални конференции по етика и съпътстващи сборници (<https://ethicsbas.wordpress.com/>); 2) институционализиране (сдружение на етиците в България); 3) информационно обслужване на етическата мрежа (а) база данни за етиците; за българските етически изследвания; за потребителите и др.; (б) сайт на дружеството и онлайн опции; (в) българско индексирано списание по етика, (г) абонаменти и др. 3) създаване на система за генериране на експертна дейност (анализи, тренинги, експертизи, консултации); 4) подкрепа на младите кадри; 5) интеграция на българската етическа мрежа в Европейската – международни изяви, международно рефериране на етическото списание, база данни за етиката и етиците в Балканския регион.

От предвидените основни цели и дейности активни са 1, 2, 3, 4. От така формулираните цели и задачи се работи по 1, 3, 4 и 5. Важни за разгръщането на националната етическа мрежа са инициативите Национални конференции по етика, сайт на секция „Етически изследвания“, Виртуална библиотека по етика и Списание „Етически изследвания“.

За постигане на така формулираните задачи и най-вече за консолидирането на българската етическа общност голям принос има *инициативата Национални конференции по етика* за която вече стана дума и която продължава да се разгръща до настоящата 2021 година. Възникнала по предложение на директора на Институт за философски изследвания при БАН чл.-кор. проф. дфн Васил Проданов, тази инициатива се отстоява през годините последователно от секция „Етика“ на същия институт и от нейните правоприменици – секция „Култура, ценности и морал“ (2011–2013) и секция „Етически изследвания“ на Институт за изследване на обществата и знанието (2014 – 2019) и на Институт по философия и социология при БАН (след 2019 г.). Едната от линиите на тази консолидация е свързана с *приемствеността между поколенията*, която е заложена още в самото начало на инициативата – през 2004 г. Първата конференция е замислена като кръгла маса, която събира всички изследователи в областта на етиката, като се оказва заслужено уважение към тези от тях, които са в пенсионна възраст, но са знакови за обособяването на етиката като самостоятелно изследователско направление в българската философия [15].

Втората линия на консолидация *приобщава изследователи – неетици* към етическия дебат. *Интердисциплинарността* предполага участието на икономисти, социолози, психолози, прависти, науковеди, математици, информатици, педагози, еколози, биолози, медици, социални работници, политици, журналисти и др. Третата линия е в посока към привличане на *начинаещи изследователи* от различни специалности. Специално внимание се обръща на докторантите и на студентската аудитория. Четвъртата линия е насочена към *институции и неправителствени организации*, които се подбират според темата на конференцията.

Като се изследват основните морални рискове, пред които е изправено българското общество днес и се анализира съвременната ситуация с оглед на определянето на социалните субекти в риск, се търсят възможните подходи за тяхното информиране по етическата проблематика. Привлича се вниманието на социалните субекти към етическите проблеми и тяхната значимост. Търсят се подходящи партньори – научните институти, медии, институции на културата и изкуството, социалните институции. Провокират се дискусии по етическа проблематика, която се „превежда“ на езика на конкретен социален субект. В тези дискусии в ролята на *съмишленици* се привличат подходящите социални общности и институции. Принос в тази насока имат катедра „Логика, етика и естетика“ на СУ ”Св. Кл. Охридски”, катедра „Социална медицина”, МУ – София и секция „Философия” към катедра „Политическа икономия“ на УНСС, РКИЦ – София, Фондация „Солидарност“, МОН, Синдикат на българските учители, Агенция за закрила на детето, Съюз на българските журналисти, Съюз на учените в България, Български лекарски съюз и др.

Интригата на *националните конференции по етика* се завърта *около етическия риск и етическия дебат*. Тези два проблемни центъра се обособяват някъде между първата и втората конференция под влияние на приоритетните научни занимания на основния организатор – секция „Етика“ на ИФИ при БАН, свързани с научните проекти, посветени на темите „Етика и социален риск“ и на „Морал и национална идентичност“[16].

От 2004 до 2020 г. се провеждат шестнадесет национални конференции по етика[17]. Публикуват се *специализирани издания (сборници)*[18]. През 2019 – 2020 г. се *подготвят тематични броеве на списание „Етически изследвания“*, в които се

публикуват доработените текстове от 15 и 16 НКЕ. Публикувани са и множество *отзиви, рецензии и коментари* за конференциите и за издадените сборници [19].

Информационното обслужване на етическата мрежа се разгръща след 2012 г. и има своите реални постижения. Специализираният сайт на секция „Етически изследвания“ обслужва мрежата, като не само информира за научните изяви и инициативи, но и акумулира информация за българската етика. *Сайтът на секция „Етически изследвания“ е факт от 15.02.2012 г.*, когато са публикувани първите материали в него. Негов инициатор, автор и основна фигура е Иван Миков. Той дава възможност за модернизиране на логистиката, която в годините на първите национални конференции, се реализира чрез писма, пощенски пратки и телефонни разговори. Сайтът функционира не само като логистичен център, но има и *по-големи* аспирации – за разширяване на етическия дебат и за утвърждаване на етическата кауза. Това става възможно чрез информация за националните конференции по етика, която е синтезирана тук, но което е още по-важно – в него са вградени *списанието „Етически изследвания“ и Виртуалната библиотека по етика.*

Виртуалната библиотека датира от 22.10.2013 г., когато са качени първите документи в нея. Тя е създадена с решение на секцията. Идеята е да се съхрани писмената памет за етическата мисъл в България, като се даде достъп на широк кръг от читатели до нашата етическа книжнина. В библиотеката се помещават сканирани и електронни версии на етически монографии на български автори. Не се публикуват ръкописи. Библиотеката е събрана с дарения и на доброволен принцип[20].

Първото българско електронно научно списание по етика се появява като плод на процесите, които се разгръщат във философската периодика. Ако към края на миналия век се утвърждава практиката за обособяване на специализирани етически рубрики, факт, на който вече беше обърнато внимание, то през настоящото столетие тази тенденция се засилва и обогатява. Показателно в това отношение е сравнението на списание „Философска мисъл“ с неговия правоприемник – „Философски алтернативи“. Вижда се, че в етическите рубрики, които плахо се появяват след 1970 г., в края на миналия век се срещат често, а в началото на настоящото столетие стават обичайни. През 2011 г. списание „Философски алтернативи“ публикува тематична книжка, посветена на Ф. М. Достоевски (бр. 3/2011 г.), което по-късно, след 2014 г. става утвърдена практика.

След 2009 г. всяка година излиза по една книжка, която включва по две или три *етически рубрики*. Такива са бр. 4/2009 („Етика на толерантността“, „Етика и метафора“), бр. 4/2010 („Етоси“, „Приложната етика“, „Култура, идентичности, етически стандарти“), бр. 4/ 2011 („Етика и стопански манталитет“, „Добро и зло – морални дилеми“), бр. 5/2011 („Етика и култура“, „Моралният избор“). Показателно е, че след 2015 г. списание „Философски алтернативи“ издава *тематични етически книжки* (брой 3/2015 „Култура и етика“, бр. 5/2017 „Ценности и значения“, бр. 2/2018 „Етика, философия, обществени практики“). Всичко това показва, че етическият дебат търси своя специализиран академичен форум.

Списание „Етически изследвания“ (ISSN 2534-8434) се подготвя в течение на 2016 г. То е замислено като електронно академично списание с отворен достъп, издавано от екип на секция „Етически изследвания“ към ИФС на БАН. За първи главен редактор е избрана проф. Ерика Лазарова с решение на НС на ИИОЗ на 15.11.2016 г.

Списанието[21] има за цел да направи публично достъпни научни текстове от областта на теоретичната и приложната етика, историята на етиката, българската академична етика, както и различни интердисциплинарни подходи към съвременната етическа проблематика. Основната му насоченост се определя от задачата да предостави експертен, специализиран отговор на най-актуалните морални проблеми на съвременността. Публикува материали на български, английски и руски език, Адресирано е както към специалисти, така и към по-широк кръг от читатели. В него се публикуват единствено неиздавани на друго място текстове. Не се изискват такси за публикациите и не се изплащат хонорари за публикуваните материали.

Списанието е индексирано в световната мрежа за индексирание и реферирание на следните места: DOAJ (Directory of Open Access Journals), ROAD (Directory of Open Access Scholarly Resources), Google Scholar. Включено е в Националния референтен списък на съвременни български научни издания с научно рецензиране, поддържан от Министерството на образованието и науката (МОН) чрез Националния център за информация и документация (НАЦИД). Публикуваните материали са лицензирани с Криейтив комънс лиценз – версията с посочване на автора, без промени в авторския текст и без комерсиална употреба. Списанието позволява на авторите да запазят правата си

върху публикуваните текстове. Авторите могат без ограничения да използват повторно своите текстове след публикуването им.

Всеки един от двата етапа в развитието на националната етическа мрежа има своя специфика. Определящи са академичните проблеми, които решава общността. През първия период се очертава спецификата на академичното етическо пространство, отстоява се неговата уникалност и цялост с научни и административни средства. Самоопределянето на българската марксистка етика изисква фокусиране върху специфичното, особеното, уникалното на етическата проблемна област и на етиката като наука (със свой предмет, задачи, функции, методи, структура и пр.). От възлово значение е силата и компресираността на етическия анализ и на етическия дебат. Изграждането на етическото академично пространство изисква силно персонално интелектуално присъствие и то е факт – издават се знакови монографии, а техните автори бележат цял етап от историята на българската етика. Съдържателният дебат сближава етиците, независимо от различията в позициите. Напрегнатите дискусии могат да бъдат проследени в материалите от проведените конференции, семинари, реализираните проекти, в научната периодика и монографиите, в колективните издания и във всяка една форма на академичния живот. Административното централизиране на мрежовата структура допълва и логично доразвива академичната задача. Самостоятелността на българската марксистка етика се отстоява чрез изграждането на административни структури – в академичното образование (СУ „Св. Кл. Охридски“- катедра „Логика, етика и естетика“), в академичната наука (Българска академия на науките – секция „Етика“ (ИФ, ИФН, ИФИ) и за цялостното национално академично пространство (Единен център по философия и социология – ЕЦ по етика). В академичното обучение има докторантски програми, които подготвят докторанти по научната специалност „Етика“.

Друга характерна черта на този първи етап е, че той е силно идеологизиран. Българската етика е под влиянието на марксистко-ленинската идеология. Тематично това се отразява върху подбора на изследователските теми, които се атакуват екипно от колегите-етици. Те изследват важните за историческия период въпроси, свързани със социалистическия начин на живот, социалистическата личност, социалистическия

морал, всестранно развитата личност и др. В духа на времето е и изграждането на централизираните структури, които са в помощ на съдържателния академичен живот.

Геостратегическата ни обвързаност със социалистическия блок дава своето отражение върху академичния живот. Осмислят се темите за патриотизма и интернационализма. Изграждат се успешни форми на сътрудничество на българските етици с колегите им от социалистическите страни. Провеждат се международни конференции, публикуват се сборници, реализират се специализации.

Ако първият етап преминава под знака на самоопределянето на българската марксистка етика, то през втория автентичността на българското академично етическо пространство е извън всякакво съмнение. Основният фактор, който оформя неговия облик, е развитието на приложните етики, за които през втората половина на миналия век има ясни знаци. *Промяната на проблемния фокус* изисква нов тип сътрудничество – не само между етици, които отстояват своето академично пространство, а на етици, които търсят диалог с изследователи неетици, но с етически усет и мислене. Изследователските задачи са комплексни и изискват интердисциплинарност. Етическата дискусия изисква силни етически компетенции, но не се ограничава в рамките им.

Представените данни показват развитие на средствата за утвърждаване на академичната етическа общност. Отсъствието на централизирана административна структура след 1990 г. се компенсира с *алтернативни* организиращи средства, които, макар и разнородни по характер и по принцип на действие, успешно се допълват и не само заместват силното администриране, но и успешно го *надграждат*. Те осигуряват *равнопоставеност* на участниците в етическата мрежа не с административни, а с *академични средства* (научни критерии за участие в националните конференции по етика, отсъствие на такса за участие в тях и при публикуването на етическите издания, двойно сляпо рецензиране на научните текстове в списание „Етически изследвания“ и др.) С усилената дигитализация на научния живот през последната година се улеснява логистиката, съответно намаляват и финансовите тежести за колегите от страната. Потребността от етическо осмисляне и етически дебат в обществото отново е определяща за силата на етическата академична общност. Средствата също са важни. Те са адекватни и ефективни, когато отговарят на своето историческо време.

Академичните форми, чрез които се поддържа единството в академичната общност, се обогатяват. Издават се етически учебници и монографии, но и множество издания, които изискват екипна работа – изследвания с двама или няколко автори (с българско и международно участие), сборници от конференции и от проекти. Провеждат се етически семинари, конференции, кръгли маси, младежки школи. Академичното осмисляне на ценностните процеси и на моралните проблеми на обществото се отразява върху специализираната периодика. Етическите теми влизат в дневния ред на списанията, като се въвеждат и етически рубрики. През втория период във философската научна периодика се формират етически тематични книжки. Издава се първото българско научно електронно списание по етика. Етическата експертиза, която през първия период има прогнозен характер, през втория период е реалност. Етически комисии и кодекси има в медицината, в бизнеса, в професионалните браншове и къде ли не. В тази насока етическата академична общност не успява да овладее процесите, които често остават извън нейния контрол и професионалната експертиза.

Представеният тук анализ подсказва, че както структурирането на националното етическо пространство, така и възникването и укрепването в него на самосъзнание за общност са подчинени на академизма. Академичните цели са тези, които обединяват, вдъхновяват и мотивират българските етици, превръщат колегите в съмишленици, а конкуренцията в интелектуален стимул. Етиката ще има все по-значимо място в нашето рисково общество и българските етици могат да са на нивото на социалните очаквания единствено единни и убедени в своя социален ангажимент.

БЕЛЕЖКИ

[1] Секция „Етика“ е създадена през 1969 г. в Институт по философия при БАН. През 1988 г. се закрива ИФ и се открива нов институт – ИФН. В структурата му има обединено звено „Етика, аксиология и религиознание“, но етиката и религиознанието работят (организационно и научно) самостоятелно. Това е основание те да се обособят отново като самостоятелни секции ("Етика" и "Религиознание"). През 1995 г. след закриване на ИФН и откриване на ИФИ секцията е обединена за кратко със секция „Естетика“ под името „Аксиология“, но скоро двете групи се разделят и звеното отново връща името, под което е създадено – „Етика“. (Вж: Христова, 2008: 205.). При формирането на нов институт – Институт за изследване на обществата и знанието (ИИОЗ) към БАН през 2010 г. (на основата на Институт за философски изследвания, Институт по социология и Център по наукознание) етиците са част от научното звено „Култура, ценности и морал“. През 2014 г. по инициатива на Е. Маринова, Ст. Христова, М. Лазаров, Ив. Миков, С.

Серафимова и Е. Лазарова и с решение на НС на ИИОЗ от 06. 03. 2014 г. се обособява самостоятелно научно звено – секция „Етически изследвания“, ИИОЗ при БАН (преименуван през 2019 г. на Институт по философия и социология при БАН).

[2] **Проданов, В.** (2004). Етиката в България – вчера, днес и утре. – В: *Етиката в България – вчера, днес и утре*. Маринова, Е. (Съст.). В. Търново, Фабер, 7 – 30; **Вишева, Н.** (2009.). Поглед върху историята на етиката в България. – В: *Критика и хуманизъм*. 2009, кн. 28, 151 – 170; **Христова, Ст.** (2008). Етиката в Института за философски изследвания. – В: *Шест десетилетия академична философия*. С., 203 – 243 и др.

[3] „Тогава, както посочва Д. Годоров, философската колегия постепенно се масовизира, което позволява – особено през последните десетилетия на този период, към кръга на имащите репутацията на философи да се отнесат лица, работещи в специализирани академични институции, както и пряко заетите с обучението по философските дисциплини във висшите училища“ (**Годоров, 2014: 8**).

[4] Създават се „малки групи учени, обединени около обща проблематика и от намерението за последващо административно отделяне в самостоятелни научни звена. Така възникват не само секциите в Института („Етика“, „Атеизъм“), но и някои институти (Институт по социология, Институт по наукознание). [...] Обособяването, а след това и административното легитимиране на проблематиката в самостоятелна структура дават възможност за по-голяма административна, научно-организационна и проблемна автономия на всяко от новосъздадените научни звена, както и за кадровото им обезпечаване (**Христова, 2008: 203**).

[5] „Наивно е да се мисли, че реферирането към опита на съветските учени и на учените от страните от бившия социалистически свят изчерпва източника на рецепция. Този опит до голяма степен има функциите на инстанция, официално легитимираща създаването на етическа структура в Института. Неафиширана, но съзнавана и активно използвана [...] остава рецепцията на опита на така наричаната тогава „съвременна буржоазна етика“, която в този период преживява институционален разцвет: появяват се институти, центрове и катедри по етика, развиват се различни направления на професионалната и приложната етика, публикуват се монографични изследвания, излизат специализирани списания или цели броеве от реномирани философски издания биват посвещавани на етическата проблематика“ (**Христова, 2008: 204**).

[6] „През 1968 г. на тогавашния доцент Ст. Ангелов е възложено да оглави и рекрутира състава на новото научно звено. Първоначално в секцията са назначени вече защитилият докторант В. Момов и П. Данев, който защитава дисертация и се хабилитира към секцията (работи в нея от 1969 до 1977 г.). През 1971 г. е назначен Д. Георгиев, който е защитил в Съветски съюз и по-късно се хабилитира (той напуска секцията при пенсионирането си през 1991 г., от 1979 до 1991 г. е завеждащ секцията), а през 1974 г. – Д. Станков, докторант към секцията (завеждащ секцията от 1991 г. до 2004 г.). През 1978 г. към секцията се присъединява М. Семов, дотогава преподавател в СУ, който я напуска през 1988 г. За определен период към секцията работи и Я. Янчев. В периода след 1970 г. последователно са приети и успешно защитават кандидатски дисертации по етика Д. Станков, Ст. Христова, Г. Арабаджиев, Е. Петрова, Е. Маринова, Св. Драгомирова, Р. Лалева (починала), М. Коен (работи като инженер в Израел), К. Лозев (сега доцент в ЮЗУ „Неофит Рилски“ – Благоевград), И. Мирчева, В. Колев, докторантката на

самостоятелна подготовка К. Личева (доцент в Стопанска Академия „Д. Ценов“ в Свищов). Към секцията е назначена и В. Николова (сега преподавател в ЮЗУ). През 1989 г. към секцията се присъединява М. Лазаров. През втория период докторанти в секцията са Ив. Славчева и Д. Енчев, докторант на самостоятелна подготовка в момента е А. Юсуф, с право на защита е отчислен Ив. Геров, а двама докторанти – Ив. Миков и Д. Николова продължават обучението си в секцията. Сътрудници и специалисти в секцията са били В. Тодорова и К. Янакиев (сега преподаватели в СУ), Ил. Томова (Институт по социология), Ем. Гълъбова, И. Василева, М. Тодорова и някои вече защитили докторанти, изчакващи назначение“ (Христова, 2008: с. 204). В секцията се хабилитира Н. Михайлов (сега професор в СУ “Св. Кл. Охридски”). След 2010 г. в научното звено постъпват С. Серафимова, Е. Лазарова, Ст. Ставру, Л. Костова, Хр. Христов, Ал. Трайкова, Г. Мирчева, М. Габровска.

[7] По данни на Ст. Христова в групата, обединена около дискусиите за частнонаучния характер на етиката, „са включени, освен Ст. Ангелов, тогавашните докторанти В. Момов и В. Вичев. Съставът е „плаващ“, както е съставът на повечето неформални групи. Към нея гравитират институтски (Ив. Слаников, Н. Мизов, Н. Стефанов, Ив. Попов) и извънинститутски (Т. Ботев, Г. Цонков, М. Семов, В. Вълкова, Д. Траянов, К. Тодоров, Я. Янчев) изследователи на етиката, които участват в организираните през 1965 – 1966 г. семинари. Докладите и изказванията на този семинар са преработени и издадени в сборника *Проблеми на марксистката етика* (1967). В него освен работещите в Института етици са включени почти всички учени, които работят у нас в областта на етиката“ (Христова, 2008: 204.).

[8] Чл.-кор. проф. Стефан Ангелов е директор на ЕЦФС от неговото създаване през 1973 до закриването му през 1988 г.

[9] Такъв е случаят с колеги, които са докторанти на Софийския университет и са назначени временно на позицията специалист с висше образование в секция „Етика“ на ИФ при БАН, а впоследствие печелят конкурси в Софийски университет „Св. Св. Климент Охридски“ (К. Янакиев и В. Тодорова) и в ЮЗУ „Неофит Рилски“ (В. Николова).

[10] Информацията за тях е непълна и изисква специално проучване на архивите. По данни на Ст. Христова се провеждат научни форуми (кръгли маси и конференции) – „в София (1970), Варна, Москва (1972 и 1975 г. – две конференции, едната двустранна между български и съветски етици, другата на етиците от социалистическите страни), Ленинград, Карлмаркшат (1977), Варшава (1979), Чехословакия, Будапеща, Тбилиси (1981), Тюмен, Веспрем (Унгария) (1988), Минск. Някои от тези конференции поставят началото на занимания с проблеми, чужди дотогава не само за етиката в института, но и за етиката в страната. Международната конференция на ЮНЕСКО *Биология и етика* през 1976 г. и конференцията *Диалог и сътрудничество в служба на мира в един свят на теоретически опозиции* през 1977 г., проведени на Златни пясъци, въвеждат в българската етика проблемите за толерантността и на биоетиката“ (Христова, 2008: 219). Провеждат се две международни конференции на младите етици от социалистическите страни (1987 и 1989), и двете във Варна. Българските етици са отново в пълен състав. В дискусиите участват и студенти от АОНСУ – Варна. Духът на дискусиите и преживяването за професионална общност остават в годините.

[11] Докладчикът Владимир Бакщановски е поканен специално, за да сподели натрупания в тази насока опит. Въпреки нееднозначната, но бурна реакция на аудиторията, дискусиата за етическата консултация и експертиза сама по себе си е безспорен положителен научен факт. В говоренето за приложната етика се въвеждат понятия, които тогава звучат екстраординарно или авангардно, но днес са неотменна част от приложната етика. Говори се за етическа експертиза, за етика като експерт, с което на етиката и на етическите експерти се придава статут, различен от академичния. За българската етика това знание е ново и тепърва подлежи на осмисляне (Маринова, 2015: 25 – 62).

[12] Сред тях са (по Тодоров, 2014: 155 – 164):

Социалистическият начин на живот (Българо-унгарски сборник със статии). С., АОНСУ, 1981, 288 с.

Социалистическият интернационализъм: теория и практика на международните отношения от нов тип. (1979). С., „Партиздат”, 480 с. (ред. С. Ангелов, С. Петров, А. Сечи, Й. Крюгер, Б. Лхамсурен, В. Искра, Я. Ладощ, А. П. Бутенко, Ю. С. Новопашин, Ф. Пржикрил, Я. Кулганек).

Личност, светоглед, нравственост. (Българо-съветски сборник). (1979). С., „Наука и изкуство”, 236 с. (ред. С. Ангелов, Л. Драмалиев, К. Нешев, С. Ф. Анисимов, А. А. Гусейнов, А. И. Титаренко; прев. С. Василев-Васев).

Идеологически ценности и нравствено формиране на личността. (Сборник материали от българо-съветска научно-практическа конференция). (1985). С., „Партиздат”, 720 с. (съст. К. Пеев, Г. Матеев, С. Дойнов).

Етически проблеми на науката. (Сборник статии на български и чуждестранни учени). (1973). С., „Наука и изкуство”, (335 с.) (съст. С. Ангелов, Я. Янчев).

Проблеми на нравственото възпитание. (Сборник статии). (1975). С., „Профиздат”, 128 с. (съст. К. Нешев).

Проблеми на марксистката етика (Сборник студии). (1967). С., БКП, 362 с.

Моралният облик на младото поколение (Сборник статии). (1975). С., „Народна младеж”, 216 с. (ред. С. Ангелов, П. Данев, В. Момов).

Изграждане на развито социалистическо общество и формиране на личността. (1976). София: „Партиздат”, 615 с. (ред. С. Ангелов).

Идеологическият процес и нравственото развитие на личността. (1979). С., „Наука и изкуство”, 267 с. (съст. В. Вичев).

Етика и възпитателна практика. (1978). С., „Наука и изкуство”, 323 с. (ред. В. Момов).

Добро и дължимо: морални критерии, история, съвременност. (Сборник). (1975). С., „Народна младеж”, 180 с. (авт. В. Момов, К. Нешев, В. Проданов, Д. Станков).

Человек, образ жизни, нравственное поведение. (1977). С., ЦТУИП-ИПМЛ.

Етика, социальное познание, нравственное поведение. (1979). С., ИПМЛ.

Жизнена позиция и нравствено възпитание на младежта. (1978). С., ЦТУИП-ИПМЛ-ЦНИМ.

Социалистическият начин на живот и нравственото развитие на личността. (1978). София и др.

[13] Пример за такъв тип издания са:

Харчев, А., В. Момов. (1977). *Социална среда и възпитание (Новият облик на един „вечен проблем“)*. С. „Наука и изкуство“, 216 с.

Момов, В., В. Бакщановски, Ю. Согомонов. (1988). *Приложна етика (Необходимост, проблематика, възпитателни възможности)*. С. „Наука и изкуство“, 274 с. и др.

[14] Информация за втория етап на националната мрежа по етика частично е представена в: **Цацов, Д.** (2021). *Произвеждане на традиции. Съвременна философска практика в България.* С., Авангард Прима, 40 – 62.

[15] В дискусиата участват проф. Стефан Ангелов, проф. Любомир Драмалиев, проф. Кирил Нешев проф. Паньо Данев, доц. Янко Янчев, проф. Васил Момов, проф. Васил Вичев, доц. Димитър Георгиев, доц. Димитър Бонев, гл. ас. Александър Стойчев от ВМУ, доц. Василка Вълкова, доц. Росина Данкова и др. етици, които са носители и на нейната специфика за различните академични центрове в страната. Специално са поканени колегите от история на българската философия – проф. Слави Славов, Латьо Латев, Нина Димитрова, Добрин Тодоров, Татяна Батулева и др.

[16] Вж: по-подробно в **Маринова, Е.** (2018). Разширяване на етическия дебат в българското общество. – Във: *Философски алтернативи*, бр. 2, 124 – 150.

[17] **Кръгла маса** (Първа национална конференция по етика) „Етиката – минало, настояще и бъдеще“, 17 март 2004 г., Зала 2 на СУ „Св. Климент Охридски“. Организатори са секция „Етика“ към Института за философски изследвания, БАН и катедра „Логика, етика и естетика“ към СУ „Св. Климент Охридски“. Участват всички български етици от всички поколения, има и значимо студентско присъствие.

Втора национална конференция по етика „Моралът в българската политика“, 4 и 5 април 2005 в Залата на София-прес. Организатор е секция „Етика“ към ИФИ, БАН със съорганизатори катедра „Логика, етика и естетика“ към СУ „Св. Климент Охридски“ и Академичен Форум 2007. Проведена под егидата на Президента на Р. България. Включват се повече от 80 етици, социолози, политолози, политици, историци, активни участници в политическия живот на страната.

Третата национална конференция по етика „Морал и социализация на децата и младежите в България“ е организирана от секция „Етика“ на ИФИ при БАН със съдействието на катедра „Логика, етика и естетика“ към СУ „Св. Климент Охридски“, Министерство на образованието и науката, Държавна агенция за закрила на детето, Синдикат на българските учители. Проведена е на 25–26 април 2006 г. в залата на София-прес. Широко са представени различни държавни и неправителствени организации – Министерство на образованието и науката, Синдикат на учителите в България, Комитет за младежта и спорта, Агенция за закрила на детето, директорът на Институт „Иван Хаджийски“ и др. Със съдействието на МОН сборникът с докладите от конференцията

стига до директорите на големите училища в страната, а ръководството на гимназия „Васил Левски“ – Ямбол изпраща благодарствено писмо.

Четвърта национална конференция по етика „Етиката в българското здравеопазване“, организирана от секция „Етика“ на ИФИ при БАН, Медицински университет – София и Български лекарски съюз (БЛС) и проведена на 19–21 април 2007 г. в зала 10 на НДК. Форумът се открива от Президента на Р. България Г. Първанов. Конференцията е тридневна и в нея участват ръководителите на структурите от всички нива на българската здравна система. Докладите са повече от 50. Към материалите на конференцията е подготвен списък на „Публикации на български автори по проблемите на медицинската етика и биоетиката“, който съдържа библиографско описание на 111 източника.

Пета национална конференция по етика „Моралът в българските медии“, организирана от секция „Етика“ на ИФИ при БАН, Съюз на българските журналисти, Съвет за електронни медии, Факултет по журналистика към СУ „Св. Климент Охридски“ на 16–17 април, 2008 в Залата на Съюза на българските журналисти, гр. София.

Шеста национална конференция по етика „Етиката в българската икономика“, организирана от секция „Етика“ на ИФИ при БАН и Университет за национално и световно стопанство, катедра „Философия към Юридическия факултет. Проведена е на 11–12 юни 2009 г. в Голяма конферентна зала на УНСС. Представени са 35 научни доклада на преподаватели от различни университети в страната, научни сътрудници от ИФИ и други институти на БАН, представители на бизнеса и обществената сфера. На конференцията има и солидно студентско присъствие.

Седма национална конференция по етика „Етиката в българската наука“, организирана от секция „Култура, ценности и морал“, ИИОЗ при БАН и Университет за национално и световно стопанство, катедра „Философия към Юридическия факултет на 4 и 5 ноември 2011 г. в Голямата конферентна зала на УНСС. Темата на конференцията събира повече от 60 изявени изследователи и специалисти от най-големите академични общности у нас.

Осма национална конференция по етика „Етиката в българската правна система“ е организирана от секция „Култура, ценности и морал“, ИИОЗ при БАН и Университета за национално и световно стопанство, катедра „Философия към Юридическия факултет на 29 и 30 ноември 2012 г. в Голямата конферентна зала на УНСС. Участват повече от 60 изследователи и практики, свързани с правото и с етиката – юристи от всички нива и структури на българската правна система, магистрати, учени, преподаватели, докторанти и студенти.

Деветата национална конференция по етика (с международно участие) „Европейските етични стандарти и българската медицина“, организирана от секция „Култура, ценности и морал“ на ИИОЗ при БАН, Медицински университет – София и Български лекарски съюз на 25 и 26 октомври 2013 г. в Зала „Сердика“ – хотел „Шератон“, София. Участват лекари, мениджъри, икономисти, експерти по етика, философи, социолози, психолози, юристи, журналисти, специалисти от всички нива на здравната система. Сборникът от конференцията обнародва 110 научни текста на български и на английски, като голяма част от тях са подготвени в съавторство. Той е

включен в комплекта документи, предоставени на всички участници на 60-ти извънреден събор на БЛС, който се провежда на 10 май 2014 г.

Десета национална конференция по етика (с международно участие) „Екологическа етика, природа и устойчиво развитие на България“, организирана от секция „Етически изследвания“ на ИИОЗ при БАН, Представителство на Россотрудничество в България, Фондация „Устойчиво развитие за България“ и Министерство на околната среда и водите на 20 и 21 ноември 2014 г. в Руския културно-информационен център (РКИЦ)–София. Представени са 56 доклада, 20 научни институции, университети и сдружения от България и Русия – Российская академия наук (РАН), Российский университет дружбы народов, Ивановский государственный университет, Государственный университет (г. Самара, Русия) – от руска страна, Българска академия на науките, представена от шест института, Министерство на околната среда и водите, Министерство на образованието и науката, УНИБИТ, УНСС, НБУ, СУ „Св. Климент Охридски“, ЮЗУ „Неофит Рилски“, Университет „проф. д-р Асен Златарев“, МУ – София, МУ – Варна, Международно висше бизнес училище, ТУ – София, Институт по аграрна икономика (гр. София), ВСУ – Варна, сдружение „Щастливеца“, сдружение „Природа назаем“ и др. – от българска. Работните езици са български и руски.

Единадесета национална конференция по етика „Морал и етика на солидарността в съвременното общество“, организирана от секция „Етически изследвания“ на ИИОЗ при БАН, Представителството на Россотрудничество в България и Фондация „Солидарно общество“ на 20 ноември 2015 г. в РКИЦ – София. Изнесени са 35 доклада, като участниците в дискусиите са двукратно повече.

Дванадесета национална конференция по етика „Морал и етика на справедливостта в съвременното общество“, организирана от секция „Етически изследвания“ на ИИОЗ при БАН, Фондация „Солидарно общество“ и Представителството на Россотрудничество в България и на 18 ноември 2016 г., в РКИЦ – София. Участва междудисциплинарен екип – етици, философи, политолози, социолози, историци, психолози, икономисти, политици, учители и др. Изслушани са 40 доклада, участниците в дискусиите са 60.

Тринадесетата национална конференция по етика (с международно участие) е посветена на равенството и неравенството – една от най-дискутираните теми на съвременната епоха. Тя се състои на 15. 12. 2017 г. в залата на РКИЦ. Организатори са секция „Етически изследвания“ на ИИОЗ при БАН, Фондация „Солидарно общество“ и Представителство на Россотрудничество за Р. България. Във форума участват повече от 40 лектори от БАН, университети и образователни институции от пет града в България и три града в Русия (Москва, Санкт Петербург и Ивановск). Участват специалисти в областта на етиката, философията, социологията, политологията, икономиката, демографията, психологията, етнографията, правото и др., както и представители на социалната практика.

Четиринадесетата конференцията „Етиката в България – традиции и хоризонти“, посветена на петдесетгодишнината на академичната етика в България, се състои на 15 и 16 ноември 2018 г. в рамките на националната конференция „70 години академична философия в България“ в Големия салон на БАН. Двете събития се организират и провеждат под патронажа на Съюза на Учените в България (секция „Философски науки“) и ИИОЗ към БАН (секция „Етически изследвания“). Кръгът от проблеми, които обхваща

научният форум е многопластов, с ясно обособен фокус: българската етика – нейните традиции, развитие и хоризонти. Осъществява се широка дискусия, която предизвиква подчертан интерес.

Петнадесетата национална конференция по етика „Етика и технологичен риск“ се провежда на 11 – 13 ноември 2019 година. Организатори са секция „Етически изследвания“, ИИОЗ при БАН и катедра „Логика, етика и естетика“ към СУ „Св. Кл. Охридски“. Дискутирани са повече от 50 доклада, чиито автори са от БАН (Национална лаборатория по компютърна вирусология, ИИНЧ, ИИ), СУ „Св. Климент Охридски“, УНСС, ТУ – София, ЦИПИ, МУ – София, МУ – Варна, Аджъбадем Сити Клиник Болница Токуда – София, УНИБИТ, ПУ „Паисий Хилендарски“, ЮЗУ "Неофит Рилски", ВТУ “Св. Св. Кирил и Методий“ и други.

Шестнадесетата национална конференция „Етика и ограничения“ се провежда на 11 и 12 ноември 2020 г. в дигитален формат в извънредната ситуация на пандемията от COVID-19) Участват представители на различни научни, образователни и медицински институции в страната: ИФС при БАН, УНСС, ТУ – София, МУ – Варна, МУ – Плевен, ЦИПИ, Фондация „Нашите недоносени деца“. Работните езици на конференцията са български и английски. Представени са 20 доклада.

[18] **Издания** на секция „Етически изследвания“, ИФС при БАН (от националните конференции по етика и по проекти): *Другостта като морално предизвикателство (Българският контекст)*. (2020). **Маринова, Е.** (Съст.). В. Търново, Фабер; *Морал и етика на равенството и неравенството в съвременното българско общество*. (2018). **Маринова, Е., М. Мизов.** (Съст.). С., Авангард Прима“, 464 с.; *Морал и етика на справедливостта в съвременното общество*. (2017). **Маринова, Е., М. Мизов.** (Съст.). С., Фондация „Солидарно общество“, 380 с.; *Морал и етика на солидарността в българското общество. Сборник статии*. (2016). **Маринова, Е., М. Мизов.** (Съст.). С., Фондация „Солидарно общество“, 404 с.; *Етика и развитие: българският контекст. Сборник студии*. (2015). **Маринова, Е.** (Съст.). В. Търново, Фабер, 526 с.; *Екологическа етика, природа и устойчиво развитие на България*. (2015). **Маринова, Е.** (Съст.). С., Фондация „Устойчиво развитие за България“, 448 с.; *Европейските етични стандарти и българската медицина*. (2014). **Маринова, Е., С. Попова.** (Съст.). С., БЛС, 641с.; *Етиката в българската правна система. Сборник статии*. (2013). **Драмалиева, В., Е. Маринова.** (Съст.). С., Издателски комплекс – УНСС, 372 с.; *Етиката в българската наука*. (2012). **Драмалиева, В., Е. Маринова.** (Съст.). С., Издателски комплекс – УНСС, 382 с.; *Етика и социален риск. Етически студии*. (2008). **Маринова, Е.** (Съст.). В. Търново., Фабер, 256 с.; *Националната идентичност – съвременен социален контекст и етични рамки. Сборник статии*. (2011). **Неделчева, Т., Е. Маринова.** (Съст.). В. Търново, Фабер, 356 с.; **Маринова, Е., И. Миков, Т. Неделчева, Е. Петрова, Д. Станков.** (2010). *Морал и национална идентичност*. В. Търново, „Фабер“, 255 с.; *Моралът в българската журналистика*. (2009). **Петрова, Е.** (Съст.). В. Търново, Фабер; *Етиката в българската икономика*. (2011). **Драмалиева, В., Е. Петрова.** (Съст.). С., Издателство на УНСС; *Етиката в българското здравеопазване*. **С. Попова, Е. Маринова.** (Съст.). С., ИК „Симел“, 2007, 534 с.; *Морал и социализация на децата и младежите в България*. **Маринова, Е.** (Съст.). В. Търново, Фабер, 2006, 462 с.; *Моралът в българската политика*. **Маринова, Е.** (Съст.). С., Фабер, 2005, 263 с.; *Етиката в България – вчера, днес и утре*. **Маринова, Е.** (Съст.). В. Търново, Фабер, 2005, 300 с.;

Моралът в преходното общество. (2000). С., ЛИК; *Моралът и глобалните проблеми на съвременността*. (2000). С., ЛИК.

[19] **Коментари, отзиви: Христова, Ст.** (2004). За етиката – етично. – Във: *Философски алтернативи*, бр. 3, 124–127 (Отзив за I национална конференция: Етиката в България – вчера, днес и утре, 2004.); **Минева, С.** (2006). Българската етика разказва за себе си. – В: *Монд дипломатик*. Януари, брой 1 (15) рецензия за „Етиката в България – вчера, днес и утре“ (2005). В. Търново, Фабер.); **Геров, Ив.** (2005). Текстове на един сборник. – Във: *Философски алтернативи*, бр. 6, 188–191 (рецензия за Етиката в България – вчера, днес и утре. (2005). Маринова, Е. (Съст.). В. Търново, Фабер.); **Геров, И.** (2005). Има ли морал в политическия живот? – Във: *Философски алтернативи*, бр. 5, 188–191. (отзив за III Национална конференция по етика „Моралът в българската политика“, 2005); **Миков, И.** (2006). Ескизи от едно събитие. – Във: *Философски алтернативи*, бр. 6, 183–185. (Отзив за III Национална конференция по етика „Морал и социализация на децата и младежите в България“, 2006); **Захариева-Цанкова, З.** (2006). Обществото и неговата младост. – В: *Азбуки*. бр. 18. (за Морал и социализация на децата и младежите в България. (2006). Маринова, Е. (Съст.). В. Търново., Фабер.); **Димитрова, Н.** (2007). Как реагира българското общество на постмодерната цивилизация. – В: *Монд дипломатик*. Януари, 2007, бр. 1. (Рецензия за: Морал и социализация на децата и младежите в България. (2006). В. Търново, Фабер.); **Миков, Ив.** (2007). Здравето като проблем на етиката. – Във: *Философски алтернативи*, бр. 5, 208–211; **Миков, Ив.** (2007). Етиката в българското здравеопазване. Четвърта национална конференция по етика. – В: *Информационен бюлетин на БАН*, № 6, 15–16; Четвърта национална конференция по етика „Етиката в българското здравеопазване“ 19–21 април 2007, София. – В: „Здравен мениджмънт“, бр. 2, 2007, с. 2, 98, 99; **Попов, Т.** (2007). Етиката в българското здравеопазване – значим труд с измерения в бъдещата научна дейност. – В: „Здравен мениджмънт“, т.7, бр. 4, 73; **Момов, В.** (2008). Професионализъм и морална позиция на лекаря. – Във: „Философски алтернативи“, 2008. бр. 1, 230–239. (за: Маринова, Е. (съст.) Етиката в българското здравеопазване. ИК „Симел“, С., 2007); **Миков, Ив.** (2008). Моралът в българските медии. Пета национална конференция по етика. – В: *Информационен бюлетин на БАН*, № 6, с. 5. **Колева, Б.** (2009). Шеста национална конференция по етика. – Във: „Философски алтернативи“, бр. 6, 219–220; **Миков, Ив.** (2012). Етика и наука – по следите на една традиция. – Във: *Философски алтернативи*, бр. 2, 134–137; **Ставру, С.** (2015). Екологията и етиката имаха свой общ дом – „Десетата национална конференция по етика“. – Във: *Философски алтернативи*, бр 2, 166–170, **Карагъзов, М.** (2016). Морал и етика на солидарността в съвременното общество (ревью) (докторант, Институт за балканистика с център по тракология към БАН); Източник: http://mkaraguzov.blogspot.bg/2016/05/blog-post_11.html; **Христов, Хр.** (2017). Тринадесета национална конференция по етика. Морал и етика на равенството и неравенството в съвременното българско общество. – В: *Етически изследвания*, 2017, бр. 3, кн. 2; **Трайкова, Ал.** (2018). Четиринадесета национална конференция по етика. Етиката в България – традиции и хоризонти, посветена на петнадесетгодишнината на академичната етика в България. – Във: *Философски алтернативи*, бр. 6, 154 – 157; **Трайкова, Ал.** (2020). Петнадесета национална конференция по етика „Етика и технологичен риск“ – Във: *Философски алтернативи*, бр. 2, 150 – 153; **Мирчева, Г.** (2020). Шестнадесета национална конференция по етика – етика без граници. – В: *Етически изследвания*, бр. 5, кн. 3, 232 – 236.

[20] Събрани и публикувани са над 90 издания, сред които са монографии на Стефан Ангелов, Васил Вичев, Любомир Драмалиев, Васил Момов и др.

[21] Тук следваме информацията, която е подготвена от отговорния редактор И. Миков и е достъпна на сайта на списанието: <https://jesbg.com>

ЛИТЕРАТУРА

Александрова, С. (2015). Обучението по биоетика в България. – В: *Етика и развитие: българският контекст. Сборник студии*. В. Търново, „Фабер“, 425–449.

Ангелов, Ст. (1970). *Марксистката етика като наука*. С., Партиздат.

Видева, Н. (2009). Поглед върху историята на етиката в България. – В: *Критика и хуманизъм*. кн. 28, 151 – 170.

Драмалиева, В. (2015). Как се преподава бизнес етика? В: *Етика и развитие: българският контекст. Сборник студии*. В. Търново, „Фабер“, 449–475.

Кънева, В. (2013). *Границите на биоетиката*. С., Изд. на СУ „Св. Климент Охридски“.

Маринова, Е. (2018). Разширяване на етичския дебат в българското общество. – В: *Философски алтернативи*, бр. 2, 124 – 150.

Маринова, Е. (2015). Българската приложна етика – между академизма и практиката. – В: *Етика и развитие: българският контекст. Сборник студии*. В. Търново, „Фабер“, 25–62.

Маринова, Е. (2016). Националните конференции по етика – важен форум за дебат по значими етически теми. – В: *Български философски преглед*. кн. 6, 196 – 202.

Маринова, Е. (2005). Секция “Етика” и нейният научноизследователски потенциал. – В: *Етиката в България – вчера, днес и утре*. В. Търново, „Фабер“, 30 – 45.

Минева, С. (2012). Академизмът като призвание. – В: *Етиката в българската наука*. С., ИК-УНСС, 218 – 226.

Проданов, В. (2004). Етиката в България – вчера, днес и утре. – В: *Етиката в България – вчера, днес и утре*. Маринова, Е. (Съст.). В. Търново, „Фабер“, 7 – 30.

Съвременната етика – проблеми и позиции. (1989). **Лазаров, М., Е. Маринова.** (Съст.). С., „Народна младеж“, 152 с.

Сотирова, Д. (2000). *Бизнес етика. Подходи, практика, перспективи*. С., Виртуален център за музика, културни и научни изследвания.

- Тодоров, Д.** (2014). *Философска книжнина на български език, издадена в България през „дългия ХХ век“*. Библиография. С., ИК „Иван Рилски“.
- Тодоров, Д.** (2017-а). Библиографски указатели на етическите рубрики в българската философска периодика. – В: *Етически изследвания*. бр. 2/2017, 158 – 166.
- Тодоров, Д.** (2017-б). Библиографски указатели на етическите рубрики в българската философска периодика II. – В: *Етически изследвания*. бр. 2, кн. 2, 139 – 162.
- Тодоров, Д.** (2018). Библиографски указатели на етическите рубрики в българската философска периодика III. – В: *Етически изследвания*. бр. 3, кн. 1, 148 – 151.
- Тодоров, Д.** (2019). Библиографски указатели на етическите рубрики в българската философска периодика IV. – В: *Етически изследвания*. бр. 4, кн. 1, 88 – 90.
- Тодоров, Д.** (2020). Библиографски указатели на етическите рубрики в българската философска периодика V. – В: *Етически изследвания*. бр. 5, кн. 2, 124 – 132.
- Христова, Ст.** (2008). Етиката в Института за философски изследвания. – В: *Шест десетилетия академична философия*. С., 203 – 243.
- Цацов, Д.** (Съст.). (2021). *Произвеждане на традиции. Съвременна философска практика в България*. С., Авангард Прима, 40 – 62.